
**La col·lecció emporitana
de Caterina Albert i Paradís⁽¹⁾**

Per CARME OLIVERAS I LLOVERA

És indubtable que a Caterina Albert i Paradís, Víctor Català, se la coneix principalment per la seva activitat literària. Com a escriptora, la seva obra ha estat a bastament publicada i comentada pels crítics i té un lloc destacat en el conjunt de les lletres catalanes.

Però, com passa amb molts literats, la seva creativitat no es va centrar només en l'escriptura, Víctor Català va conrear altres aspectes artístics amb més o menys fortuna. Així, la pintura, el dibuix, l'escultura i la música van atreure, de ben jove, l'interès de Caterina Albert. Tenim nombrosos exemples dels seus quadres i modelats; els podem veure en el petit museu-arxiu que tan respectuosament conserva el seu nebot, Lluís Albert, a la mateixa vila de l'Escala, on va néixer i morir l'escriptora (1869-1966).

No hi ha res d'estrany, doncs, que un esperit tan inquiet, des del punt de vista cultural, se sentís atret per allò que tenia a l'abast de la mà. La veïna Empúries, la vella ciutat soterrada, devia posseir un poderós atractiu per a una jove de fèrtil imaginació.

Així, la inquietud de Caterina Albert per Empúries es manifestà en tres vessants: la literària, la plàstica i el col·leccionisme.

Pel que fa a la literatura, Víctor Català ens ha deixat dos escrits que tracten específicament del tema emporità. El primer és el titulat *Ressons d'Empori*.⁽²⁾ Segons un escrit de la mateixa autora, aclareix que són unes notes segregades del seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i no s'ha de considerar un estudi especial.

Cal especificar que l'any 1922 es va proposar a Víctor Català per formar part d'aquesta prestigiosa acadèmia. Per aquest motiu, l'escriptora havia d'elaborar un discurs per a ser llegit en solemne recepció pública.⁽³⁾ Caterina Albert, en la necessitat de tocar un tema erudit, ja que així era costum en aquesta entitat, va triar parlar sobre Empúries. Es veu que l'original que va

1. Aquest treball forma part d'una recerca molt més àmplia sobre les diferents col·leccions emporitanes aplegades per col·leccionistes particulars i museus. Té com a objectiu comprendre l'abast de l'interès que aquest jaciment va despertar en la societat i en la cultura catalana.

2. V. CATALÀ, "Ressons d'Empori", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, tom X, Ed. Alberto Martín, Barcelona, 1921-22.

3. J. OLLER I RABASSA, *Biografía de Víctor Català*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1967, p. 155.

presentar resultava un pèl llarg i l'acadèmic Josep Pin i Soler, d'altra banda amic personal de Caterina, li recomanà d'escurçar-lo.⁽⁴⁾

Víctor Català optà per refer tota la part arqueològica i deixà intacta la part que tractava sobre l'acadèmic que substiuïa, Frederic Rahola. D'aquesta manera, la part rebutjada va ser publicada abans (setembre de 1922) que el discurs fos llegit públicament, el 19 de gener de 1923.

Tenim, doncs, els dos escrits sobre arqueologia que abans esmentàvem: el rebutjat, que Víctor Català va titular *Ressons d'Empori* i el *Discurs* d'entrada a la reial Acadèmia de Bones Lletres.⁽⁵⁾

El primer és el més interessant des del punt de vista científic, ja que recull unes dades i notícies sobre el jaciment emporità que avui dia ja serien impossibles d'aconseguir.

El discurs, en canvi, consta de sis impressions eminentment literàries sobre els objectes emporitans que Caterina Albert va posseir o va veure. Usa una prosa tendra i sentimental, molt llunyana de l'aspror realista amb què tractà altres escrits, cosa que demostra el seu amor per Empúries, un amor que no deixa d'estar tenyit de cert romanticisme, l'inefable verí que acompanya sempre l'afeccionat per l'arqueologia.

A banda d'aquests dos escrits, podem resseguir la petja arqueològica en altres obres de Caterina Albert. Posem per exemple aquest poema:⁽⁶⁾

“Des del fons lluminós dels anys i els segles,
els tresors soterrats van resorgint,
i són les velles regles
les que a les noves regles van nodrint.
Cauran d'avui les formes transitòries
i de l'antiga història les memòries
damunt l'àurea sorra s'escriuran”.

Més subtil seria esbrinar els trets classicitzants que perviuen en la literatura de Víctor Català; Empúries no només ha donat objectes de museu i dades per a la història. També va revifar l'interès de molts artistes i escriptors per l'antiguitat clàssica.

Sense publicar, ja que no van ser concebudes amb aquesta finalitat, hi ha dues llibretes de notes personals.⁽⁷⁾ En elles, Caterina Albert descriu detalladament la situació de moltes de les nombroses necròpolis emporitanes, així com altres monuments interessants al voltant d'Empúries i de l'Escala; són fruit d'un coneixement vastíssim del territori emporità i els seus topònims.

Un altre aspecte artístic amb el qual Caterina Albert va demostrar la seva afecció emporitana fou el dibuix. Al Museu-Arxiu de Víctor Català a l'Escala

4. B. BOFARULL, “Víctor Català i Empúries”, *Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre vida i obra de Caterina Albert i Paradís, l'Escala 9-11 abril 1992*, Ed. a cura d'Enric Prat i Pep Vila, Biblioteca Abat Oliva, Publicacions Abadía de Montserrat.

5. V. CATALÀ, Discurs llegit a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en la solemne recepció pública de Víctor Català (14 gener 1923), *Obres Completes*, Ed. Selecta, Barcelona, 1972.

6. J. OLLER I RABASSA, *Op. cit.*, nota 3, p. 39.

7. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 4, p. 521-530.

es guarda un àlbum de fulls quadriculats en el que Caterina Albert va dibuixar 328 objectes procedents de les excavacions d'Empúries.⁽⁸⁾ Són fets a llapis i passats a tinta amb gran detall, i cada pàgina conté anotacions explicatives sobre els objectes dibuixats, la seva mida i el material amb el qual foren fets.⁽⁹⁾

Hem de suposar, ja que els dibuixos són trets del natural, que aquests objectes formaven part de la col·lecció emporitana que va recollir Caterina Albert fins al 1936. Malauradament, l'àlbum no està acabat, tal com demostren les darreres pàgines només esbossades a llapis, però en conjunt, dona una idea de l'abast d'aquesta col·lecció, que és important per la quantitat d'objectes i per la qualitat d'alguns. S'ha de destacar un magnífic *lekanis* vist en perspectiva de sobre i de sota, dibuixat a la pàgina 20 i, pel seu acurat detallisme, els motius decoratius de la ceràmica anomenada sigil·lata sud-gàl·lica.

I entrem, doncs, en el tercer aspecte emporità que va conrear Caterina Albert i que és el motiu d'aquest escrit: el col·leccionisme de peces emporitanes.

L'interès de Caterina Albert per aquestes restes arqueològiques queda palès ja des de la seva infantesa. Així, l'autora recorda com, de petita, comprava objectes trobats a Empúries amb els diners que li donaven per les lla-minadures.⁽¹⁰⁾

Cal recordar que, a finals del segle passat, el tràfic de troballes arqueològiques era pràctica comú i encara permesa. Diverses famílies escalenques explotaven els camps de l'antiga Empòrion, llogats o propis, per obrir-hi clots. Si tenien sort, i la pràctica hi ajudava molt, la seva feina quedava recompensada amb ungüentaris, monedes i vasets de vidre o de ceràmica, ja que on furgaven normalment era a les antigues necròpolis i aquests materials són els que componen els antics aixovars mortuoris. Les peces així obtingudes es venien a marxants d'antiguitats, a museus o bé a col·leccionistes particulars. Amb aquesta manera de fer, els objectes quedaven dispersats i completament deslligats del seu context arqueològic.

Seria un anacronisme jutjar aquests treballadors sota el règim legal que regula avui dia les troballes arqueològiques. No és possible titllar-los de furtius al menys fins l'any 1911, quan es promulgà una llei estatal que regulava les excavacions, i es creà una *Junta Superior de Excavaciones*, encarregada de lliurar els permisos d'excavació, controlar la qualitat tècnica de les excavacions i publicar-ne els resultats. La llei no definia a qui s'havia de donar el permís, sembla ser que el podia demanar tothom que es comprometés a excavar científicament i a presentar una memòria, si ho feia amb diners públics. Les peces obtingudes passaven al museu més pròxim, en cas de subvenció ministerial. En canvi, si la iniciativa era privada, els objectes es repartien entre l'excavador i l'administració.

8. Agraïm a Lluís Albert, nebot de Víctor Català, que ens hagi permès fotografiar aquest àlbum.

9. Hi ha una acuradíssima descripció dels dibuixos d'aquest àlbum publicada per Benjamí Bofarull a *Fulls d'Història Local*, XXV, l'Escala, 1991.

10. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 4, p. 509.

Així, almenys durant les dues darreres dècades del segle passat i la primera d'aquesta centúria, època que comprèn la infància i la joventut de la nostra escriptora, el solar emporità era furgat per qui volia, amb total impunitat.

Però la situació va començar a canviar per Empúries l'any 1907, quan la Junta de Museus de Barcelona, per recomanació del seu membre en Josep Puig i Cadafalch, es va interessar per portar a terme un projecte d'excavació regular.⁽¹¹⁾ D'aquesta manera, els diners que la Diputació de Barcelona destinava a la compra d'antiguitats per als museus, van ser desviats a la compra de terrenys i subvencions per a l'excavació emporitana. Per tal de portar a terme el projecte van ser designats: Josep Puig i Cadafalch com a director, Manuel Cazorro, aleshores catedràtic de l'Institut de Girona, com a inspector dels treballs, i Emili Gandia, que va ser conservador del Reial Palau i Museu d'Art Decoratiu i d'Arqueologia de Barcelona, al qual se li va encomanar la realització material de l'excavació. Tanmateix, a la vila de l'Escala es va crear una junta delegada, per tal de gestionar la compra de terrenys del solar emporità, a més de portar l'administració de les excavacions.

D'aquesta manera van començar els treballs sistemàtics, el 23 de març de 1908. Emili Gandia, sota la direcció de Puig i Cadafalch fins l'any 1932, en què va ser substituït per Pere Bosch Gimpera, va estar al front dels treballs tècnics fins al 1936. Durant tot aquest temps, Gandia va anotar les incidències diàries de les excavacions, i va aplegar un diari manuscrit per cada any de treball arqueològic. Aquests documents es conserven al Museu d'Empúries i són un testimoni únic per a conèixer l'evolució de les excavacions emporitanes. Tanmateix, a banda de les anotacions tècniques, els croquis i els esbossos de peces trobades, Emili Gandia anotava també totes les vicissituds que es relacionaven amb Empúries. En ells hem trobat noves dades sobre el tema que ens ocupa: la col·lecció de Caterina Albert.

La dèria infantil, que abans apuntàvem, de Caterina Albert pels objectes emporitans no va minvar amb el temps, sinó que va augmentar. El 1890, quan va morir el seu pare, va comprar uns terrenys amb la intenció d'excavar-los.⁽¹²⁾ Segons sembla, aquests treballs van durar molts anys. En tenim proves mitjançant unes cartes que li va escriure mossèn Josep Gudiol i Cunill (1872-1931), historiador i conservador del Museu Diocesà de Vic. Gudiol assessorava Caterina Albert en les excavacions dels seus terrenys, com ho demostra una lletra del 1919, on comunicava a Caterina Albert que arribaria el 21 de setembre amb el seu nebot per a excavar. El nebot també fou un conegut historiador, Josep M. Gudiol i Ricart. En una altra carta, aquesta ja del 1922, mossèn Gudiol comenta una sèrie d'objectes trobats en les excavacions dels terrenys propietat de Caterina Albert.⁽¹³⁾

11. Año 1907. Ayuntamiento Constitucional de Barcelona. Junta de Museos de Barcelona. Expediente relativo a un acuerdo de la Junta de Museos de Barcelona, encaminado a la práctica de excavaciones en Empurias, Arxiu de la Junta de Museus de Barcelona.

12. J. OLLER I RABASSA, *Op. cit.*, nota 3, p. 38.

13. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 4, p. 518 i 519.

Tasses de ceràmica africana pertanyents a la col·lecció Caterina Albert, que es conserven al Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries.

Fos com fos, per compra o per excavació, Caterina Albert va aplegar una col·lecció important d'objectes emporitans. No era l'única. Altres persones escalenques van reunir a casa seva objectes d'Empúries, com Pere Villanueva, la família Rubert, Mercè Granell i Francesc Oliveras, entre altres. Però la col·lecció Albert, segurament pel renom de la seva propietària, així com per la publicitat que li va donar amb els seus escrits, era considerada com la de més vàlua.

Caterina Albert va conservar la seva col·lecció fins l'any 1936, quan, a causa dels fets revolucionaris d'aquest any fatal, semblava haver desaparegut. Les circumstàncies que van envoltar aquest fet són explicades per dos autors.

Tenim primer la versió de Joan Oller i Rabassa, biògraf de Víctor Català, que al 1967 ens explica:⁽¹⁴⁾

“ Però tot això [la col·lecció] i altres coses es deuen haver perdut, puix que en desaparegueren moltes en els registres de què fou víctima la casa de la família Albert i Paradís durant la revolta de l'any 1936 i següents. Qui escriu les presents paraules havia tingut ocasió d'escoltar com la mateixa interessada deia que de tot allò que li restava, i que era patrimoni seu, no estava per passar-ho a museus, era seu i prou”.

Una altra explicació és la que ens dona Benjamí Bofarull el 1991:⁽¹⁵⁾

“De les peces recollides i comprades que forniren un dels primers ‘museus’ monogràfics d'Empúries, no en queda pràcticament res. Durant la revolta del 1936, un escamot li confiscà tot el que li va sem-

14. J. OLLER I RABASSA, *Op. cit.*, nota 3, p. 39-40.

15. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 9, p. 229.

blar. Només deixaren algunes peces que segons el seu criteri eren de poc valor. Algunes d'aquestes peces confiscades es troben en l'actualitat al museu arqueològic de Montjuïc, Barcelona. Per més que passada la guerra ella reclamà diferents vegades que li fossin retornades, finalment no ho aconseguí”.

El mateix autor ens diu l'any 1992:⁽¹⁶⁾

“La Caterina Albert, de la mateixa manera que altres benestants de l'Escala, es trobà que durant la revolució li requisaren la casa.

En Joan Rubert, d'Empúries, m'explicà que a casa seva també hi anaren i li prengueren la col·lecció de monedes i camafeus emporitans.

A ella la visitaren uns quants, comandats per en Gandia (sic), i li requisaren la part que consideraren més interessant de la seva col·lecció emporitana; només li deixaren uns quants objectes”.

Aquestes notes escadusseres es presten a confusió. Caldrà aclarir-les amb l'ajut de noves dades, ja que el destí de la col·lecció Albert es pot complementar llargament amb els diaris d'Emili Gandia.

Com ja s'ha comentat abans, Gandia va ser el tècnic de les excavacions oficials emporitanes des del 1908 fins al 1936. En el seu darrer diari, corresponent a l'any funest, ens relata pas a pas el procés d'incautació de la col·lecció de Caterina Albert. D'aquest manuscrit n'hem tret la següent correlació de fets:

23 d'agost de 1936⁽¹⁷⁾

“ [...] El Dr. Bosch [Gimpera] me manifestà que tenia el proposit d'incautar la col·lecció d'objectes procedents d'excavació dels enterraments de les necròpolis d'Empúries de la senyoreta Caterina Albert (Victor Català) que té la residència en la vila de l'Escala.

El Dr. Bosch em digué si jo volia acompanyarlo a casa de la citada senyoreta Albert per a parlar-li del assumpte. A tal manifestació vaig posar-me a les seves ordres i acte seguit sortirem en l'automovil el Dr. Bosch i jo, arribant a l'Escala ens dirigirem a casa de la senyoreta Na Caterina Albert trobant en la casa a aquesta senyoreta i al seu germà En Francesh, als quals vaig presentar al Dr. Bosch, qui ens reberen molt afectuosament i després de les corresponents salutacions se conversà del estat actual per la revolució, comentant els motius dels decrets publicats per el govern de la Generalitat de Catalunya respecte a les incautacions de les col·leccions per a salvar-les del perill que desapareguin per un moment revolucionari. Per dit motiu el Dr. Bosch i jo li ferem veure a la senyoreta Albert que per evitar la desaparició de la seva col·lecció deuria dipositar-la al museu de les ruines d'Empúries per ampliació del patrimoni del poble.

16. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 4, p. 541.

17. E. GANDIA, *Diari manuscrit 1936*, Arxiu d'Empúries. Els textos són la transcripció fidel i conserven l'ortografia de l'autor.

La senyoreta Albert contestà que la seva petita col·lecció era filla de la gran estimació a les coses d'Empúries i que ja de molt de temps pensava que quan morís la deixaria per al Museu, però que degut a les circumstàncies anormals, havia pensat d'escriure al Senyor Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Honorable Sr. En Bonaventura Gassol, per a dir-li què tenia que fer per a salvar la col·lecció... El Dr. Bosch li contestà que com sigui que al dia següent sortiria per a Barcelona i tenia que veure al senyor Gassol ja li manifestaria la conversa i el desitg de la senyoreta Albert i que ja l'escriuria n'lo que li contestés el Sr. Gassol i en el cas que se resolgués en dipositar la col·lecció al Museu d'Empúries ja s'encarregaria de portar-ho a cap el Sr. Gandia segons les seves instruccions.

Seguidament ens acomiadarem de la senyoreta Albert i el seu germà.[...]"

Tot seguit, Gandia relata com, sortint de casa la Caterina Albert, van anar amb en Bosch Gimpera a casa de l'alcalde de l'Escala, en Josep Figueres, i li explicaren tot el que havien tractat amb l'escriptora:

Barcelona, 25 d'agost de 1936

"Al plegar del treball a les 6 de la tarda vaig anar a l'Escala per a complimentar lo disposat en la lletra anterior copiada, presentant-me a casa la senyoreta Albert, a la que li vaig donar a llegir la lletra i a més fent-li saber que no se podia evitar li fessin malbé persones que se dediquen a destruir-ho tot, degut a les circumstàncies. La senyoreta Albert me contestà que n'avia rebut la citada lletra del Dr. Bosch, que quan la rebés hi ha m'avisaria".

26 d'agost de 1936

"[...]Aquest dia vaig rebre una lletra del Dr. Bosch en la que se diu lo següent:

Museu d'Arqueologia
Parc de Montjuïc
Barcelona

Estimat Sr. Gandia: Avui escric a la senyoreta Albert explicant-li la conversa que he tingut amb el Sr. Gassol. Ell no veu millor manera de que la col·lecció siga assegurada de tot possible dany que el seu dipòsit al museu. Per prevenir qualsevol eventualitat li enviaré l'autorització per a realitzar l'incautació en nom de la Comisaria de Museus d'Arqueologia.

Afectuosos records del seu amic

Pere Bosch Gimpera"

27 d'agost de 1936

"[...] A última hora de la tarda vaig rebre una lletra del Dr. Bosch en la que també n'inclou la còpia del ordre del Conciller de Cultura de la

Generalitat de Catalunya referent a l'incautació de la senyoreta Caterina Albert (Víctor Català) en la que diu que procuri fer-ho en tota discreció possible però donan-li a entendre que és preferible que ella mateixa ens fassi el dipòsit al Museu que de no fer-ho així ho farà el Comitè antifeixiste, quedant mal en el poble”.

A continuació Gandia copia l'ordre del conseller. Se'n conserva l'original a l'arxiu d'Empúries:

“Atés el que disposen els Decrets de 8 i 17 d'Agost darrer referent a incautació de col·leccions arqueològiques i a la seva incorporació al Patrimoni del poble sota la salvaguarda de la Generalitat de Catalunya, i especialment el paragraf 3er. del Decret del 13 d'Agost que prevé l'incorporació de les col·leccions d'objectes arqueològics procedents d'Empúries al nou museu de les ruïnes d'Empúries.

Atesa l'importància de la col·lecció formada per la senyora Caterina Albert i donades les actuals circumstàncies.

He resolt que la comisaria de Museus Arqueològics s'incauti de la col·lecció d'objectes emporitans de D. Caterina Albert i prengui les mesures adients per la seva salvaguarda i exposició al Museu de les ruïnes d'Empúries”.

Barcelona 26 d'Agost 1936

El Conseller de Cultura (Ventura Gassol)

Degut a que vaig rebre aquesta lletra un xic tard, vaig deixar per a el dia següent el visitar a la senyoreta Albert”.

De fet, Gandia posposa la visita fins al cap de tres dies, ja que rep notícies d'una nova visita del Dr. Bosch.

30 d'agost de 1936

“[...] Entrada la nit, sortirem el Dr. Bosch i el que subscriu en direcció per a la vila de l'Escala, al arribar visitarem primerament a la senyoreta Albert, la qual ens va rebre molt afectuosament en el saló de rebre, en el primerament conversarem de l'actual situació cultural en Catalunya i a continuació de la col·lecció dels eixemplars trobats en terrenys pertanyents a Empúries.

La senyoreta Albert digué el seu gust seria poder tenir autorització pera que quedés la col·lecció fos incautada per la Generalitat dipositada a casa seva fins que passés un temps determinat. A tal petició el Dr. Bosch li contestà que la Generalitat no podia respondre del perill que pugués passar en aquestes circumstàncies, i per dit motiu, el Conseller de Cultura de la Generalitat va decretar l'incautació, o bé que l'entregués en concepte de diposit al Museu de les Ruïnes d'Empúries, fent un inventari sumari provicionalment signant la resepció el que sotscriu com a delegat de la Comissaria dels Museus d'Arqueologia de Catalunya. La senyoreta Albert, en virtut del citat decret, les raons exposades i dat circumstàncies actuals, va cedir a dipositar la col·lecció seva al Museu de les Ruïnes d'Empúries, i seguidament ens va oferir ensenyar

els objectes de la col·lecció, passant a l'habitació ha hon tenia instal·lada la col·lecció col·locada en dues vitrines, contenint molts d'exemplars, alguns molt interessants dignes de figurar en el Museu en bloc de preferència.

Després d'haver-sen fet càrrec de la quantitat i la qualitat dels objectes, el Dr. Bosch li digué a la senyoreta Albert que se podia començar el treball per a el trasllat dels objectes al museu de les ruïnes. La senyoreta Albert contestà que al dia següent per la tarda a 2/4 de quatre. Seguidament ens acomiadarem de la senyoreta Albert.(...) En motiu de tenir de fer la relació dels objectes de la col·lecció de la senyoreta Albert, vaig demanar al Dr. Bosch me fes la forma de la cabecera per la relació, la qual és com següent:

‘La senyora Caterina Albert ha depositat al Museu d’Empúries la seva col·lecció arqueològica de la que se n’aixeca l’adjunt inventari sumari provisionalment signant la recepció el que sotscriu com a delegat de la comissaria de Museus d’Arqueologia de Catalunya. L’Escala, 31 d’Agost’.

Lo que procuraré fer tot quan de mi depengui per a que la col·lecció tant intereçant formi part en el Museu d’Empúries”.

31 d’agost de 1936

“[...] Per la tarda, a les 3 i 1/2 vai seri a l’Escala presentant-me a casa de la senyoreta Albert, la que me va rebre en tota classe de consideracions, i seguidament ens dedicarem a la classificació i relació del inventari provicional dels objectes de la seva col·lecció, primerament s’anotarán els objectes i després s’embalarán per a traslladar-los al Museu de les Ruïnes. En aquest dia treballarem fins les 6 1/2, per no poder continuar la senyoreta Albert”.

A causa de la malaltia d’una minyona i després a una indisposició de Caterina Albert, Gandia no va poder continuar l’inventari i embalatge fins al 10 de setembre.

10 de setembre de 1936

“[...] vaig anar a la Vila de l’Escala presentant-me a casa de la senyoreta Albert, la que me va rebre, hi a pesar de no trobar-se bé continuarem en fer l’inventari de la seva col·lecció fins a les set de la nit per a continuar el dia 12 per la tarda degut a que el dia 11 tenia que anar a Figueres per a visitar la malalta, que està en una clínica”.

12 de setembre 1936

“[...] Per la tarda a les 3,30 sortirem de les ruïnes en l’automobil cap a la vila de l’Escala, el Dr. Bosch i el Sr. Ibars i el que suscriu, al arribar

a casa de la senyoreta Albert, la que ens rebé en l'amabilitat que es de suposar. Després de les salutacions de rúbrica ens dirigirem a l'habitació ha hon tenia instalada la col·lecció d'objectes inventariats, col·locant-los en caixetes, essent traslladats amb l'automobil del Dr. Bosch, a la sala del Museu de les ruïnes, arribant a les 7,30, en el que desembarcarem per a senyalar-los en les lletres C.A. (Caterina Albert), per conèixer-los la procedència fins que es faci un inventari difinitiu. Mentre traslladaven els objectes jo vaig continuar el inventari fins a les 7 de la nit, sense haver acabat aquest treball”.

Fins al 17 de setembre no es va poder continuar l'inventari per malaltia i altres ocupacions de Caterina Albert.

17 de setembre de 1936

“[...] En aquest dia per la tarda vaig anar a l'Escala a casa de la senyoreta Albert, en la que continuarem en el inventari dels objectes de la col·lecció, suspenent dit treball a les 7 de la nit, emportan-me els bronzets i ferros a la casa del Museu de les ruïnes. Al acomiadar-me de la senyoreta Albert, quedarem que tornariem a continuar el dissabte dia 19”.

19 de setembre de 1936

“[...] Per la tarda vaig anar a l'Escala a casa de la senyoreta Albert i continuarem en el inventari dels objectes recollits i traslladats alguns exemplars al Museu de les Ruïnes”.

23 de setembre de 1936

“[...] Durant la tarda vai esser a l'Escala a casa de la senyoreta Albert, en la que continuarem en el inventari dels objectes, i vaig embalar-los i traslladat al Museu de les ruïnes, quedant sols les monedes que son bona quantitat”.

25 de setembre de 1936

“[...] Per la tarda d'aquest dia vaig anar a l'Escala a casa de la senyoreta Albert, en la que continuarem fent la relació de les monedes de plata i bronze corresponents a Empúries essent l'última de la relació, a més donà dues caixetes de fragments d'àmfora ordinària, formant el total de la col·lecció de la citada senyoreta, la qual fou traslladada dat el final en aquest dia a la casa Museu de les ruïnes d'Empúries, de lo que es farà una relació de tots els objectes que serà signat com a inventari provisional, fins que se pugui classificar cronològicament. Al acomiadar-me de la senyoreta Caterina Albert, me manifestà que hi ha vendria ha visitar el Museu de les ruïnes per a veure el eixamplament de les obres, de lo que així espero acompanyar-la per tot lo descobert”.

27 de setembre de 1936

“[...] Després de sopar, el Dr. Bosch me demanà li ensenyés els objectes de la col·lecció de la senyoreta Albert, ingressats durant la seva absència, dels quals es feu càrreg, i escollirem els exemplars, els uns trobats a la muntanya de Les Corts (Necròpolis del Castellet) i d'altres llocs, dels que s'assenyelaren les lletres C.A., en motiu d'instalar-los en les vitrines de Museu”. [...]

Durant els mesos d'octubre i de novembre Empúries és ocupada pels militars que instal·len bateries i obren trinxeres amb homes i eines requisades de l'excavació. Gandia poc hi pot fer, perquè no facin malbé el jaciment. A més, el Dr. Bosch és a l'estranger, on dona unes conferències, i a la tornada decideix que la situació és perillosa.

17 de gener de 1937

“[...] El Dr. Bosch feu recolliment dels exemplars de vidre cartaginesos i romans i lequitos que estaven instal·lats en les vitrines del Museu, alguns pertanyents de la col·lecció de la senyoreta Caterina Albert (Víctor Català). Dits eixemplars s'embalaren per a ésser traslladats al Museu d'Arqueologia de Barcelona. [...]

[...] El Dr. Bosch, per aver estat anomenat comisari delegat de la Conselleria de Cultura del Govern de la Generalitat de Catalunya fent ús del decret publicat per la mateixa, per a poder efectuar l'incautació de terrenys i col·leccions d'objectes d'Arqueologia, complimentant aquesta autorització, amb el fi d'evitar d'una possible destrucció per les actuals circumstàncies en aquests terrenys, es veyà obligat a fer el trasllat dels citats objectes per a ésser dipositats amb el Museu d'Arqueologia de Barcelona, fins que arribi el fi de la guerra actual, que se podrà instal·lar en la nova sala d'ampliació del museu que s'està construint en aquestes ruïnes.

Els citats objectes foren col·locats en el departament de darrera del automòbil del Dr. Bosch”. [...]

Gandia va marxar cap a Barcelona amb el Dr. Bosch i amb els objectes de vidre. Va morir el 1939 sense haver tornat a Empúries. Pere Bosch Gimpera es va exilar el 1939 fins a la seva mort a Mèxic el 1974.

Davant el relat d'aquests fets és necessari fer una sèrie de consideracions.

La col·lecció de Caterina Albert no va ser destruïda durant la Guerra Civil ni va ser requisada per cap escamot, sinó que va ser voluntàriament cedida en dipòsit per la seva propietària, si bé és cert que aquesta es va veure pressionada pel Govern de la Generalitat. Remarquem que el procés de cessió, l'inventari, l'embalatge i el transport dels objectes al Museu d'Empúries va durar un mes. No va ser una operació feta en un moment de rauxa, sinó que es va portar a terme de forma perfectament racional.

Aquesta mesura va ser la més escaient. Altres col·leccions escalenques no van tenir la mateixa sort. Tenim els exemples de la col·lecció de Mercè

Granell i la de Ramon Oliveras als qui, segons explica el mateix Gandia,⁽¹⁸⁾ el Comitè Antifeixista de l'Escala els va requisar la casa i, malgrat les gestions que van portar a terme ell i el Dr. Bosch, no van aconseguir que el Comitè diposités al Museu els objectes arqueològics que es trobaven en aquestes cases. Les considerem perdudes definitivament.

És necessari puntualitzar que durant la guerra i la revolta, la casa de l'Escala de Caterina Albert va patir un registre en busca d'armes. L'escamot que el va portar a terme ho va regirar tot, i va causar pèrdues irreparables en els papers i en els escrits de Víctor Català.⁽¹⁹⁾ No és improbable que si Caterina Albert s'havia reservat objectes de la col·lecció, acabessin requisats i perduts.

Fins aquí hem aclarit alguns dels aspectes confusos sobre el destí de la col·lecció Albert, però encara queden molts punts foscos i de difícil interpretació.

Acabada la Guerra Civil, va dirigir el Museu d'Empúries l'arqueòleg Martín Almagro, que havia format part de l'exèrcit franquista dins l'*Organismo de Recuperación de Patrimonio*, entitat que avaluava els danys causats per la guerra en els monuments artístics-religiosos. Quan va caure Barcelona va ser designat *Director del Museo Arqueológico* i *Director de las Ruinas de Ampurias*.

Poc després del seu nomenament, Almagro va portar a terme un treball sobre les necròpolis emporitanes⁽²⁰⁾ i quan va assabentar-se que Caterina Albert posseïa una col·lecció d'objectes que procedien d'aquestes necròpolis, va sol·licitar veure-la. Sembla ser que Caterina Albert s'hi negà.⁽²¹⁾ En la publicació d'aquest treball, Almagro es va venjar i tractà Caterina Albert d'excavadora clandestina i saquejadora.

Però cal preguntar-se quina col·lecció volia veure Almagro, si sabem que la de l'escriptora havia estat portada al museu. Podria ser que Almagro tingués notícies d'abans de la guerra i ningú, ni la mateixa Caterina, li volgués aclarir la situació, o bé Caterina Albert va conservar objectes emporitans que no van ser dipositats al Museu el 1936 ni requisats per escamots durant la guerra. També hi ha la possibilitat que la col·lecció li fos retornada. Aquesta darrera hipòtesi pren força si tenim en compte una sèrie de fets que detallem a continuació.

A partir de la dècada dels quaranta, Caterina Albert va intentar recuperar la col·lecció. Això queda demostrat en una carta signada pel professor Manuel Gómez Moreno, *Director General de Bellas Artes* a Madrid, que era la resposta a una altra enviada per l'escriptora, en la qual sol·licitava que li fossin retornades les seves peces emporitanes.⁽²²⁾ Gómez Moreno, l'any 1947 li contesta que no hi veu cap impediment, sempre que Caterina Albert assenyali amb precisió els objectes de la seva propietat al Museu de Barcelona, ja que no hi ha inventari.

18. E.GANDIA, *Op. cit.*, nota 17.

19. J. OLLER I RABASSA, *Op. cit.*, nota 3, p. 68.

20. M. ALMAGRO, *Las Necrópolis de Ampurias*, Monografías Ampuritanas, III, vol. I, Ed. Seix Barral, Barcelona, 1953.

21. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 4, p. 513.

22. B. BOFARULL, *Op. cit.*, nota 4, p. 542.

No s'han trobat, de moment, dades documentals sobre el retorn de la col·lecció a Caterina Albert. Segurament va trobar més entrebancs dels que posa Gómez Moreno; el fet d'estar renyida amb Martín Almagro no la devia ajudar gaire. Però aquesta carta, a banda d'aportar la notícia de la pèrdua de l'inventari provisional fet per Gandia, aclareix el fet que al 1965 l'escriptora tornés a tenir molts dels objectes a casa seva.

Aquesta darrera notícia ens ve donada pels professors Lluís Pericot i Joan Maluquer de Motes, que juntament amb l'arqueòleg Miquel Oliva, l'any 1965 van tenir la voluntat de portar a terme un estudi i de publicar un catàleg sobre la col·lecció Albert. En el pròleg d'aquesta publicació, Lluís Pericot explica com va convèncer Caterina Albert de la necessitat de fer un estudi seriós de la col·lecció dividit en tres capítols: els bronzes i els ploms, incloses les monedes, la ceràmica i les joies. Es publicaria un capítol cada any i, tot plegat, seria un homenatge per part dels arqueòlegs a la senyora Albert. Pericot, en aquest mateix pròleg, continua textualment:⁽²³⁾

“[...] Aún le preocupaba a doña Catalina otro problema, el de la forma de exponer su colección, para lo cual le sugerimos la idea de convertir su vieja casa pairal en un Museo abierto a los visitantes, donde se guardarán no sólo los recuerdos de su antigua propietaria, manuscritos, cuadros, cartas que nos permiten conocer las relaciones entre eminentes escritores en los últimos tres cuartos de siglo, sino también estos hallazgos en la vieja ciudad de Emporion, con tanto amor recogidos por doña Catalina Albert, apasionada por el recuerdo del mundo helénico.

Contra lo que deseábamos y esperábamos, a los pocos meses antes de terminar nuestro cometido, la muerte de la ilustre novelista vino a truncar nuestros propósitos.

Puestos en contacto con los herederos de doña Catalina Albert, modificamos nuestro primer plan, hasta cierto punto, y así hoy empezamos, aprovechando las páginas de la revista universitaria *Pyrenae*, una serie de trabajos sobre la colección Albert, a las que se dará cuerpo más tarde dentro de uno o varios volúmenes. [...]

[...] La Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Barcelona se siente orgullosa de que a través de su Instituto de Arqueología y Prehistoria pueda contribuir a exaltar los valores de una colección como la presente, y hemos de dar las gracias, no sólo a ella, sino también a don Luís Albert, sobrino de 'Víctor Català', y a don José Masset, administrador que fue de doña Catalina, y a cuantos han contribuido a hacer posible que el sueño acariciado haya venido a convertirse en realidad. Luis Pericot”.

No en sabem el motiu, però tots aquests bons propòsits se'n van anar en orris. Només es va publicar a la revista *Pyrenae*, en els volums 2 i 3 corresponents als anys 1966 i 1967, la col·lecció de monedes integrada per 466 peces d'interès arqueològic. Sembla clar que, a la seva mort, Caterina Albert

23. L. PERICOT, *Pyrenae*, 2, Barcelona, 1966, p. 129-130.

tornava a posseir bona part de la seva col·lecció i que aquesta era prou important com per merèixer la catalogació i la publicació de les peces.

Pel que fa a la situació actual de la col·lecció Albert, hi ha exposada una petita mostra al Museu-Arxiu Víctor Català, situat a la casa Clos del Pastor de la mateixa vila de l'Escala. Hi destaca el magnífic *lekanis* àtic de figures negres, amb decoració d'esfinxs i sirenes, datable a principis dels segle VI a.C.⁽²⁴⁾

Al Museu d'Empúries hi ha fitxats 49 objectes que pertanyen a la col·lecció Albert, i es tracta majoritàriament de peces de ceràmica. Faltarà fer un seguiment dels que encara es poden trobar al Museu d'Arqueologia de Barcelona, per al qual pot ser de molta ajuda el siglat C. A. fet per Gandia i Bosch Gimpera, així com l'àlbum de dibuixos de Caterina Albert.

En la recerca de col·leccions emporitanes aplegades per institucions i particulars, la trajectòria de la de Caterina Albert no deixa de ser anecdòtica. És molt més interessant esbrinar per què va ser formada i el motius que van impulsar la seva propietària a conservar i apreciar aquests objectes. Cal recordar que a finals del segle passat l'arqueologia encara no s'havia desenvolupat com a mètode científic i van ser els col·leccionistes els que van impulsar les excavacions sistemàtiques. Empúries no va ser aliena a aquest fet; ja des de principis del segle XIX es coneixen col·leccions emporitanes com la del pare servita Manuel Romeu i la de l'escalenc Josep Maranges i Marimón, fetes sota un concepte de recollida de curiositats més que d'antiguitats. En canvi, a finals d'aquest mateix segle, els col·leccionistes com Pere Villanueva o el mateix Manuel Cazorro van comprendre l'interès científic dels objectes emporitans com a dades per al coneixement històric. A ells es deu la decisió de la Junta de Museus de Barcelona d'iniciar les excavacions a Empúries l'any 1908. L'estudi d'aquestes col·leccions, entre les quals destaca la de Caterina Albert, ajudarà a aprofundir en el coneixement de la història de les excavacions d'Empúries i a emmarcar-les dins el pensament de cada època, així com a comprendre la repercussió que aquest jaciment ha tingut en el nostre entorn cultural.

24. Aquest *lekanis* va ser publicat per Antonio Arribas i Gloria Trias a *Archivo Español de Arqueología*, XXXIV, núm. 103-104, 1961. Aquests autors remarquen que la peça es troba en una col·lecció privada, però sense donar el nom del propietari.